

Natuurlijke rijkdom in Limburgs eikenbos

Het Vijlenerbos in Zuid-Limburg is een van de grootste en meest bijzondere eikenbossen van Nederland. Door de ouderdom, het extensieve beheer en de samenstelling van de bodem is het zeer rijk aan plantensoorten.

Tekst Bert Maes

Beeld Ecologisch Adviesbureau Maes

Het Vijlenerbos bij Vaals en Vijlen is een van de mooiste eikenbossen in ons land en met circa 600 ha het grootste bos van Zuid-Limburg. Het ligt op een plateau van 210 tot 280 m hoog en is daarmee ook nog eens het hoogst gelegen bos van Nederland.

Voor de allergrootste oppervlakte aan eikenbossen moet je in Nederland weliswaar op de Veluwe zijn, maar het aardige van de eikenbossen van Zuid-Limburg is dat ze een veel grotere natuurlijke diversiteit hebben dan de eeuwenlang bekapte hakhoutbossen van de Veluwe zandgrond.

De botanische rijkdom van het Vijlener eikenbos heeft alles te maken met de ouderdom, het extensieve gebruik en de leemhoudende bodem van het bos.

Natuurbos

Ongeveer een kwart van het Vijlenerbos is natuurbos, voor een belangrijk deel een restant van vroeger hakhoutbos. Een ander deel bestaat uit middenbos van overstaanders en hakhout daaronder. Middenbos is een zeldzaam bostype dat nog maar weinig te zien is. Hier is het hakken al lang geleden gestopt. De

bomen zijn er tot, soms meerstammige, woudreuzen uitgegroeid.

Bijzonder is dat in het doorgaans soortenarme eikenbos, hier juist vele inheemse boomsoorten voorkomen: ruwe berk, zachte berk, ratelpopulier, haagbeuk, gewone esdoorn, Spaanse aak, ruwe iep en beuk. De laatste vier behoren als autochtone boompopulaties tot de zeldzaamheden in ons land.

Het samengaan van eik en beuk leidt op zandbodems op termijn tot het verdwijnen van de lichtvragende eiken. Hier *op de lemige vuursteenbodems gaan ze beter samen*. Beide soorten hebben een hakhoutverleden. In tegenstelling tot wat wel gedacht wordt was de beuk vroeger een gewilde hakhoutboom, die ook gemakkelijk uitlopers en afleggers kan vormen. Soms werden ze door de bosbouwers bewust afgelegd om meerstammige bomen te verkrijgen.

De ruwe iep is een uiterst zeldzame boomsoort die eigenlijk op de Rode Lijst thuishoort. Deze iep heeft vergeleken met de gladde iep, of veldiep, en allerlei hybride iepen, veel minder last van de iepziekte. De gewone esdoorn is op zich een niet zeldzame boom, maar als autochtone boom ligt het anders. De es-

Zicht op het Vijlenerbos in Zuid-Limburg, het hoogst gelegen bos van Nederland.

doorn bereikt in Zuid-Limburg de noordgrens van zijn natuurlijke areaal. Op kleine natte plekken op hellingen komen ook zwarte elzen voor.

Natura 2000

Het Vijlenerbos behoort tot de Natura 2000 gebieden vanwege de internationale betekenis. Een deel is aangewezen als bosreservaat. In dat deel mag geen menselijke ingreep meer plaats vinden. Bezien wordt hoe een dergelijk bosdeel zich op termijn zal ontwikkelen. Voor de lichtminnende bomen en struiken, zoals de wilde appel is deze aanwijzing echter niet zo gunstig gebleken. De wilde appel is de meest bijzondere boomsoort in het Vijlenerbos. Bij een inventarisatie van de Limburgse Staatsbosbeheerbossen, ten behoeve van de Nationale autochtone genenbank, werd een kleine populatie van zo'n 15 bomen ontdekt. Tot voor kort was de soort in Zuid-Limburg onbekend. Eerdere meldingen sloegen steeds op de gevolgen van weggegooide klokhuizen van cultuurappels.

Door de toegenomen sluiting van de boomkronen heeft de wilde appel het echter moeilijk. Bovendien wordt een aantal wilde appels overgroeid door de wilde kamperfoelie en Amerikaanse vogelkers. Vermoedelijk was de populatie in het verleden aanzienlijk groter. Het eikenbos is namelijk een karakteristiek milieu voor de wilde appel.

Een andere opmerkelijke soort is de wilde lijsterbes. Meestal is de lijsterbes een struik en vaak meerstammig. Vroeger werd de struik gewoonlijk meegehakt met de grotere bomen. Na circa 1950 konden de lijsterbessen uitgroeien tot hoge bomen van 10 tot 15 m met uitschieters van 20 m.

Struiksoorten in het bos zijn sporkehout, wilde mispel, hulst, wilde rozen, meidoorns, wilde liguster en de hazelaar. Als dwergstruiken zien we in het Vijlenerbos de blauwe bosbes, struikheide en hoog in de bomen de halfparasitische maretak. ▶

Bospad door het eeuwenoude eikenbos.

Eik met brede kroon wijst op zijn rol als overstaander van het vroegere middenbos.

De dwergstruiken moeten hun plaats delen met vele kruiden, waarvan een aantal als zogenaamde indicatoren gelden van de oude bossen. Bijvoorbeeld dal-kruid, witte klaverzuring, bosanemoon, gewone salomonszegel, kransblad-salomonszegel, witte veldbies, grote veldbies, ruige veldbies, adelaarsvaren, bosgierst-gras, grote muur, boswederik, gele dove-netel, donkersporig bosviooltje en lelietje van dalen. Voor de kransblad-salomonszegel is dit bos de enige groeiplaats in Nederland en voor wie de soort niet goed kent is het een speld in een hooiberg om ze te vinden. Salomonszegels behoren tot de leliëfamilie. Ze hebben meerdere kleine witte bloempjes en dragen bessen. Vanwege de grillige bomen en stamvoeten en het vele dode hout is ook de rijkdom aan mossoorten groot.

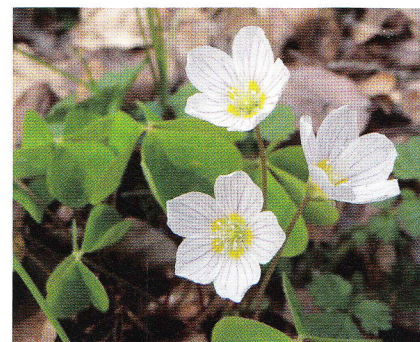
Wat het Vijlenerbos verder bijzonder maakt zijn de vele knobomen van haagbeuk, es en beuk. Ze staan op de bosranden en grenzen van percelen. Soms zijn oude vergeten percelen alleen nog maar te herkennen aan dikke, grillige en de soms half vermolmdde knobomen. Het is een prachtig stukje cultuurerfgoed. Een extra kijkje waard zijn de knothaagbeu-

ken langs het bospad naar een Mariakapelletje aan de Rugweg ten zuiden van het dorp Vijlen.

Ouderdom

De ouderdom van het Vijlenerbos is een bron van speculatie. In vroeger tijd was het bos opgedeeld in verschillende bossen die toebehoorden aan de dorpsgemeenschappen en aan particulieren. Ze hadden allemaal verschillende namen zoals het Holsetterbos, Malensbos, Kerperbos en Vijlenerbos.

In 1948 kwam het bos in bezit van Staatsbosbeheer die aan het hele bos de naam Vijlenerbos gaf. Staatsbosbeheer wees een kwart aan als natuurbos en bestemde de rest voor houtproductie. We zien er daarom ook boomsoorten van bosbouwkundig belang zoals de fijnspar, Douglas, Japanse lariks en zoete kers. Plaatselijk waren er al eerder particuliere beplantingen met exoten, zoals de monumentale Bosweg met hoge sparren uit 1910. Voor de aan te bevelen wandelingen: de mooiste meer natuurlijke bosdelen liggen vooral in het centrale en zuidelijke deel van het Vijlenerbos. ■

Witte klaverzuring

Boswederik

Wilde appel

Kransblad-salomonszegel tussen adelaarsvarens.

Knotbomen, hier knobbeuken, verraden oude percelsgrenzen in het bos.